

สรุปผลการดำเนินงาน

การอนุรักษ์และส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรักษาในป่าชุมชน

โดย กองยาแผนไทยและสมุนไพร
กรมพัฒนาการแพทย์ไทยและการแพทย์ทางเลือก

สรุปผลการดำเนินงาน

การอนุรักษ์และส่งเสริมการปลูกสมุนไพรในป่าชุมชน

กองยาแผนไทยและสมุนไพร
กรมพัฒนาการแพทย์ไทยและการแพทย์ทางเลือก

โทร/โทรสาร : 025647889 E - mail: tdc.dtam@hotmail.com

ที่มา ความสำคัญ

เนื่อง ด้วยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี(อพ.สธ.) ดำเนินกิจกรรมโครงการ ในระยะปลายของแผนแม่บทโครงการฯ ระยะ ๕ ปีที่ห้า ซึ่งมีหน่วยงาน ส่วนราชการ มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา ร่วมสนองพระราชดำริ เห็นควรดำเนินการวางแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ระยะ ๕ ปีที่ห้า เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ และทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช เพื่อทำนุบำรุงและปรับปรุงทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์พัฒนาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน จึงเป็นเรื่องสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนให้รู้จักอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของทรัพยากร ทั้งในด้านการส่งเสริมและพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะการอนุรักษ์แบบยั่งยืน ซึ่งจะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกจึงได้มอบหมายให้กองยาแผนไทยและสมุนไพรรับผิดชอบภารกิจโครงการอนุรักษ์และส่งเสริมการปลูกสมุนไพร จนเกิดการจัดทำ “บันทึกข้อตกลงความร่วมมือว่าด้วยการอนุรักษ์ คุ้มครองถิ่นกำเนิดพืชสมุนไพรจากป่าชุมชน และส่งเสริมการปลูกเพื่อการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรอย่างยั่งยืน” ระหว่างกรมป่าไม้และ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญประการหนึ่ง คือ การส่งเสริมให้เกิดป่าสมุนไพรชุมชนแบบ ๕ ภาค โดยการพัฒนาคุณภาพพืชสมุนไพร ขยายกล้าพันธุ์เพื่อส่งเสริมการปลูกของชุมชนโดยการใช้ อย่างยั่งยืนและเกิดประโยชน์สูงสุด

กองยาแผนไทยและสมุนไพรจึงได้สานต่อภารกิจภายใต้บันทึกข้อตกลงความร่วมมือดังกล่าว ในการรับฟังข้อเสนอแนะและข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่างๆ จากหมอพื้นบ้านและชาวบ้านผู้แทนป่าชุมชนไปแล้ว ๒ ครั้งเมื่อเดือนกันยายนและเดือนธันวาคม ๒๕๕๗ ที่ผ่านมา โดยเกิดข้อสรุปที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในการปลูกและเพาะขยายกล้าพันธุ์พืชสมุนไพรเพื่อส่งเสริมการปลูกในพื้นที่ป่าชุมชนของกรมป่าไม้ ๖๐ แห่ง ดังนั้น เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง กองยาแผนไทยและสมุนไพรจึงได้จัดทำ “โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง กระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนภาคใต้” โดยมีเป้าหมายเพื่อกำหนดแผนการดำเนินงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ และระดมความคิดเห็นกำหนดเป้าหมาย ผลลัพธ์ที่ชัดเจน ให้เกิดประสิทธิภาพที่แท้จริง โดยจะมีการขยายผลกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการดังกล่าวไปยังพื้นที่ต่างๆ ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ต่อไป

เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการอนุรักษ์พันธุ์สมุนไพรไทย สร้างอาชีพขึ้นในชุมชน ตลอดจนพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและพืชผักพื้นบ้าน กระตุ้นและสร้างจิตสำนึกถึงความสำคัญในการฟื้นฟูสภาพป่าและระบบนิเวศต้นน้ำให้มีความสมดุล ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืนเนื่องจากมีแหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งน้ำ สมุนไพร รักษาโรค พืชผัก ตลอดจนป่าไม้ใช้สอย รวมทั้งระบบนิเวศที่เหมาะสมอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้ชุมชนร่วมกันใช้สอยอย่างชาญฉลาด อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ป่าไม้ที่ยั่งยืน

บทสรุปผู้บริหาร

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้เข้าร่วมโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี(อพ.สธ.) มานับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๔ เพื่อดำเนินกิจกรรมในกลุ่มการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทั้งนี้ในระยะปลายของแผนแม่บทโครงการ เนื่องจากชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจถึงคุณประโยชน์พืชสมุนไพรตลอดจนไม่ได้เล็งเห็นความสำคัญของการ

ปลูกสมุนไพรทดแทน จึงเป็นสาเหตุให้สมุนไพรจากป่าชุมชนเริ่มสูญหายไป เนื่องจากบางสายพันธุ์เป็นสมุนไพรหายาก มีลักษณะเฉพาะสามารถขึ้นได้ในบางพื้นที่และในสภาวะแวดล้อมที่จำกัด ยกตัวอย่างเช่น เร่ว พบในป่าดิบชื้น ต้องการความชื้นสูง เช่น จันทบุรี กาญจนบุรี เป็นพืชที่ชอบร่มรำไร อากาศเย็น มีฝนตกชุก ภูมิประเทศเป็นแอ่งหรือหุบเขาในระดับความสูงจากน้ำทะเล ๑๐๐-๑,๐๐๐ เมตร และชอบดินร่วนซุยเป็นพืชสมุนไพรที่มีศักยภาพในการแข่งขันด้านการค้าเช่นเดียวกับพวกกระวานหรืออบเชย หรือสมุนไพรหายากอีกชนิดหนึ่ง คือ ปลาไหลเผือกพบในป่าดงดิบและป่าเต็งรัง เป็นสมุนไพรที่มีความเชื่อว่าเป็นไม้มงคลชนิดหนึ่งซึ่งมีสรรพคุณมากมายในการรักษาโรคและบำรุงร่างกาย และกลายเป็นสมุนไพรอีกชนิดหนึ่งที่ได้รับนิยามมากในปัจจุบัน เป็นต้น

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ร่วมกับกรมป่าไม้ จึงได้จัดทำ “บันทึกข้อตกลงความร่วมมือว่าด้วยการอนุรักษ์ คุ้มครองถิ่นกำเนิดพืชสมุนไพรจากป่าชุมชน และส่งเสริมการปลูกเพื่อการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรอย่างยั่งยืน” โดยมีเป้าหมายเพื่ออนุรักษ์คุ้มครองถิ่นกำเนิดพืชสมุนไพรจากป่าชุมชนที่มีคุณค่า หายาก สำหรับเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุกรรมพืช โดยชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งสร้างป่าสมุนไพรในชุมชน ๕ ภาค กองยาแผนไทยและสมุนไพรจึงได้สานต่อภารกิจภายใต้บันทึกข้อตกลงความร่วมมือดังกล่าว ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการปลูกและใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรโดยการ เข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านในป่าชุมชนแต่ละภูมิภาค โดยมีป่าชุมชนเป้าหมายซึ่งอยู่ภายใต้ความดูแลของ

กรมป่าไม้ จำนวน ๖๐ แห่งทั่วประเทศ ได้แก่ ภาคใต้ จำนวน ๑๐ แห่ง ภาคเหนือ จำนวน ๑๕ แห่ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๑๗ แห่ง ภาคกลางและภาคตะวันออก จำนวน ๑๕ แห่ง โดยสามารถคัดเลือกพืชสมุนไพรเพื่อส่งเสริมการปลูกในแต่ละภูมิภาค รวม ๒๖๗ ชนิด ประกอบด้วย ภาคใต้ จำนวน ๒๑ ชนิด ภาคเหนือ จำนวน ๑๐๕ ชนิด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๘๓ ชนิดภาคกลางและภาคตะวันออก จำนวน ๕๔ ชนิด สำหรับงบประมาณเพื่อส่งเสริมการปลูกสมุนไพรนั้น กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก โดยสำนักงานคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งเพื่อต่อยอดให้เกิดการอนุรักษ์พืชสมุนไพรเด่นของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอยู่ระหว่างการประสานงานกับหน่วยงานของกรมป่าไม้ในพื้นที่เพื่อจัดสรรงบประมาณดังกล่าวให้แก่ป่าชุมชนต่อไป การดำเนินงานส่งเสริมและอนุรักษ์การปลูกสมุนไพรในป่าชุมชนประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย กล่าวคือสามารถคัดเลือกป่าชุมชนได้ไม่น้อยกว่า ๖๐ แห่งทั่วประเทศ และสามารถคัดเลือกพืชสมุนไพรเพื่ออนุรักษ์ และส่งเสริมการปลูกในพื้นที่ป่าชุมชนได้ไม่น้อยกว่า ๒๐๐ ชนิด เนื่องด้วยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายและชาวบ้านในพื้นที่ และที่สำคัญคือความร่วมมือจากกรมป่าไม้ ซึ่งให้ความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานร่วมกับชาวบ้านในป่าชุมชนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจนการแบ่งปันภูมิปัญญาและองค์ความรู้การแพทย์แผนไทยจากนักวิชาการและหมอพื้นบ้านในแต่ละภูมิภาค

โดยป่าชุมชนทั้ง ๖๐ แห่งดังกล่าว ล้วนมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพเนื่องจากความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในการตั้งกรรมการป่าชุมชน เพื่อคอยดูแลผืนป่าและควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเข้มแข็งและเป็นรูปธรรมชัดเจน อย่างไรก็ตาม แม้ป่าชุมชนหลายแห่งมีความอุดมสมบูรณ์ของพืชสมุนไพร แต่พบว่าบางแห่งขาดการอนุรักษ์และส่งเสริมการปลูกทดแทน เป็นเหตุให้สมุนไพรหลายชนิดหายากและใกล้ สูญพันธุ์มากขึ้น จึงจำเป็นต้องรณรงค์ส่งเสริมให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการปลูกสมุนไพรทดแทนเมื่อมีการนำมาใช้ประโยชน์

นอกจากนั้นพบว่าพืชสมุนไพรหลายชนิดมีชื่อและสรรพคุณที่ไม่ถูกต้องซึ่งนักวิชาการที่เกี่ยวข้องควรเข้ามา มีบทบาทในการสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพรและจัดทำป้ายชื่อที่ถูกต้องพร้อมสรรพคุณที่จำเป็นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติของชุมชนอย่าง

สารบัญ

หน้า

สรุปผลการดำเนินงานการอนุรักษ์และส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรักษาในป่าชุมชน	
- ที่มาและความสำคัญ	๑
- วัตถุประสงค์	๓
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๓
- กลุ่มเป้าหมาย	๓
- แนวทางการดำเนินงาน	๔
- พื้นที่เป้าหมาย	๔
- ขั้นตอนการดำเนินงาน	๗
- ผลการดำเนินงาน	๑๑
- สรุปผลการดำเนินงาน	๒๑
- ปัจจัยแห่งความสำเร็จ	๒๒
- ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ	๒๒

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๑ แสดงรายชื่อพื้นที่ป่าชุมชนเป้าหมายในการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรักษา	๕
ตารางที่ ๒ ขั้นตอนการดำเนินงาน	๗
ตารางที่ ๓ ผลการคัดเลือกสมุนไพรรักษาเพื่อส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรักษาในแต่ละภูมิภาค	๑๑
- ภาคใต้	๑๑
- ภาคเหนือ	๑๒
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๑๖
- ภาคกลางและภาคตะวันออก	๑๘

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๑ การอบรมส่งเสริมการปลูกและอนุรักษ์สมุนไพรรักษาในป่าชุมชน วันที่ ๒ กันยายน ๒๕๕๗	๕
ภาพที่ ๒ การสัมมนาส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรักษาในป่าชุมชนวันที่ ๑๖-๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๗	๕
ภาพที่ ๓ พิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือว่าด้วยการอนุรักษ์ คุ้มครองถิ่นกำเนิดพืชสมุนไพรจากป่าชุมชน และส่งเสริมการปลูกและใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรอย่างยั่งยืนระหว่างกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและกรมป่าไม้ วันที่ ๓ กันยายน ๒๕๕๗	๕
ภาพที่ ๔ การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง กระบวนการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรักษาในป่าชุมชน ระหว่างเดือน มกราคม – มีนาคม ๒๕๕๘	๑๐
ภาพที่ ๕ ลงพื้นที่สำรวจสมุนไพรรักษาในป่าชุมชนต้นแบบ	๑๐

วัตถุประสงค์

๑. ดัดเลือกพืชสมุนไพรมุ่งส่งเสริมการปลูก ภายพะวะชยยกล้ำพันธุ์ กำหนดแผนการดำเนินงาน การจัดสรร งบประมาณ และผู้รับผิดชอบในพื้นที่
๒. กำหนดเป้าหมายการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน
๓. ดำเนินงานในพื้นที่ป่าชุมชนนำร่อง เพื่อศึกษาชนิดพันธุ์พืชสมุนไพรมุ่งส่งเสริมและดำเนินการส่งเสริม การปลูก

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. แหล่งสมุนไพรมุ่งส่งเสริมการอ้างอิงและความมั่นคงทางยาของชาติ
๒. เกิดรูปแบบในการอนุรักษ์และสร้างป่าสมุนไพรมุ่งส่งเสริม
๓. เกิดเครือข่ายอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากสมุนไพรมุ่งส่งเสริม เชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกันในชุมชน และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันระหว่างเครือข่าย
๔. เพิ่มปริมาณสมุนไพรมุ่งส่งเสริมที่หายากหรือเริ่มสูญพันธุ์

กลุ่มเป้าหมาย

๑. กรรมการหรือผู้แทนป่าชุมชนเป้าหมายอย่างน้อย ๖๐ แห่ง
๒. หมอพื้นบ้าน
๓. ผู้แทนโรงพยาบาลผู้ผลิตยาแผนไทย
๔. ผู้แทนสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดในพื้นที่เป้าหมาย
๕. ผู้แทนเขตบริการสุขภาพ ๑๒ เขต
๖. ผู้แทนสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ กรมป่าไม้

พริกนก

